

معرفی کتاب

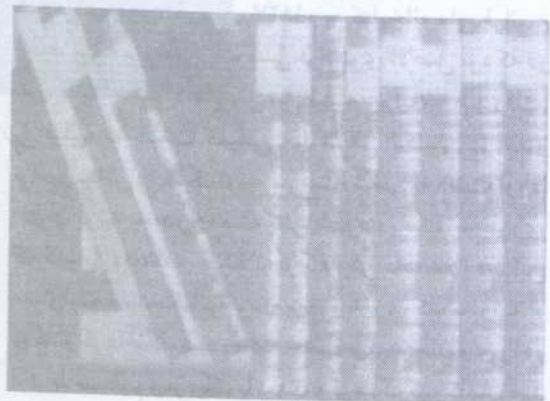
پیدایش مجموعه های کتابخانه ای اسلامی در اروپای غربی و امریکای شمالی

Stephan Roman,
*The development of Islamic Library
Collection in Western Europe and North America.*
London: Mansell, 1990.

استفن رومن،
پیدایش مجموعه های کتابخانه های اسلامی در اروپای غربی
و امریکای شمالی، ترجمه زهراباذری،
تهران: سمت، ۱۳۸۰؛ زیر چاپ]

استفن رومن نویسنده کتاب حاضر تقریباً از زمانی که فوق لیسانس کتابداری خود را از دانشگاه شفیلد انگلستان دریافت کرد، همکاری خود را با شورای فرهنگی بریتانیا آغاز کرد. وی تاکنون در سمت در مقام کتابدار منطقه ای در سودان و جمهوری عربی یمن، مشاور کتابخانه های منطقه ای در عربستان سعودی، کشورهای خلیج فارس و سوریه، و مجری طرح های اطلاع رسانی در دفاتر شورای فرهنگی بریتانیا در جا کار تا خدمت کرده است.

سالیان بسیاری است که گفته یا نوشته می شود که اهالی مغرب زمین میراث فرهنگی جهان اسلام از جمله نسخه های خطی را به تاراج برده اند و به کشورهای خود منتقل کرده اند. اما باید از خود پرسیم چرا، چگونه و به چه دلایلی این همه نسخه های خطی و کتاب های چاپی از کشورهای مسلمان به اروپای غربی و امریکای شمالی رفته است؟ و چه عاملی باعث پیدایش این مجموعه های عظیم و منحصر بفرد در شهرهای مختلفی چون لندن، برلن، میلان و لس آنجلس شده است؟ کسانی که این مواد کتابخانه ای را از کشور منشأ خود جدا کرده و به مغرب زمین آورده اند چه کسانی بوده اند؟ پاسخ برخی از این پرسش ها را می توان در کتاب استفن رومن با عنوان پیدایش مجموعه های کتابخانه ای اسلامی در اروپای غربی و امریکای شمالی یافت. این کتاب به بررسی مجموعه های ارزشمند بین المللی در ده کشور: کانادا، دانمارک، فرانسه، آلمان، بریتانیای کبیر، ایرلند، ایتالیا (از جمله واتیکان)، هلند، اسپانیا و ایالات متحده می پردازد و به بررسی عوامل سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و علمی که منجر به پیدایش و شکل گیری ارتباط جوامع اسلامی و غربی در طی ۱۴۰۰ سال گذشته شده است می پردازد و طیف وسیعی از موضوعات مختلف را از تفاسیر قرآن و حدیث گرفته تا متون تاریخ، ادبیات، جغرافیا، پزشکی،



نجوم، ریاضیات و فلسفه که عمدتاً به زبان عربی، فارسی و عربی، و نیز اردو، پشتو، جاوه‌ای، مالی، ماداگاسکار، سواحلی و بسیاری از لهجه‌های این زبان‌ها هستند دربر می‌گیرد. کتاب شامل هشت فصل و یک مقدمه است. عناوین فصول هشتم عبارت است از: بریتانیا و ایرلند؛ دانمارک؛ فرانسه؛ آلمان؛ ایتالیا؛ هلند؛ اسپانیا؛ ایالات متحده و کانادا. بخش پایانی کتاب به نمایه فرهنگنامه‌ای اختصاصی دارد. در این کتاب مؤلف به معرفی درباره‌برخی از کتاب‌ها و نسخه‌های منحصر بفرد این مجموعه‌ها نیز می‌پردازد. برای روشن‌تر شدن اهمیت این کتاب در زیربخشی از متن کتاب که درباره کتابخانه واتیکان است می‌آوریم:

کتابخانه واتیکان

کتابخانه دولت پاپی واتیکان در واقع کتابخانه پاپ‌هاست. اگر چه تاریخ تأسیس این کتابخانه به قرن سیزدهم میلادی بازمی‌گردد، ولی در واقع از اواسط قرن پانزدهم بود که مجموعه‌های کتابخانه رو به گسترش نهاد. تاریخ بنای ساختمان‌های فعلی کتابخانه مربوط به اواخر قرن شانزدهم و سلطنت پاپ سیکستوس پنجم (Sixtus) (۱۵۸۹-۱۵۹۰م) است. در این دوره کتابخانه به دلیل گسترش باید به مکان جدیدی منتقل می‌گردید. مجموعه نسخه‌های خطی کتابخانه واتیکان در زمره بهترین مجموعه‌های موجود در اروپاست. در این مجموعه در حدود ۲۰۰۰ نسخه خطی عربی، ۱۲۲۲ نسخه‌های خطی فارسی و ۴۹۶ نسخه خطی ترکی وجود دارد. این مجموعه را باید قدیمی‌ترین مجموعه نسخه‌های خطی اسلامی در سراسر ایتالیا دانست، زیرا مجموعه نسخه‌های خطی سسیل پس از سقوط حکومت اسلامی پراکنده شد. هسته مرکزی مجموعه فوق از نسخه‌های خطی خود واتیکان تشکیل شده و با گردآوری مجموعه‌های مهم "بابرینی"، "بورژیا" و "بورسیا" تکمیل گردیده است. مجموعه فوق عمدتاً مجموعه‌های شخصی بوده‌اند که به کتابخانه پاپ در واتیکان اهدا گردیده‌اند. مجموعه‌های بورژیا عمدتاً از کالجی به نام Collegio Urbano della Congregazione de Propaganda Fide) به دست آمده است. این مجموعه که اغلب آن را کاردینال استفانو بورژیا (Stefano Borgia) در اواخر قرن هیجدهم فراهم آورده است در سال ۱۹۰۲م به واتیکان انتقال یافت. مجموعه باربرینی در سال ۱۹۰۲م، و مجموعه روسیاد در سال ۱۹۲۲م به کتابخانه ملحق شده‌اند. هر یک از این سه مجموعه خود شامل نسخه‌های خطی عربی، فارسی و ترکی است. لازم به ذکر است که تعداد بسیاری از

نسخه‌های خطی عربی موجود در کتابخانه واتیکان در واقع نسخه‌های خطی عربی - مسیحی هستند و نسخه‌های خطی عربی - اسلامی نیستند. ولی به هر حال در این فصل نسخه‌های خطی عربی - اسلامی مورد نظر ماست.

در واقع تاریخ این نسخه‌های خطی به اوایل قرن پانزدهم میلادی بازمی‌گردد. در سال ۱۴۳۹م سفیر کلیساهای ارتدکس شرقی و کلیساهای کاتولیک رومی با حمایت دوک کوزیمو مدیچی (Cosimo de Medici)، دوست پاپ انژونیوس چهارم (Eugenius)، در شهر فلورانس گشایش یافت.... این نسخه‌های خطی اسلامی پایه تمام مجموعه‌های خاورشناسان ایتالیایی را تشکیل می‌دهد و تقریباً با اطمینان می‌توان گفت قدیمی‌تر از همه مجموعه‌های نسخه‌های خطی اسلامی موجود در اسپانیاست....

مجموعه واتیکان به کندی افزایش می‌یافت و در این زمان توجه چندانی به گسترش آن نمی‌شد. واقعیت این است که در این دوره علاقه اندکی به مطالعه درباره جهان اسلام وجود داشت، در غرب، پادشاهی گرانا (غرناطه) در حال سقوط بود (۱۴۹۲م). در شرق، سلاطین ترک عثمانی شهر مسیحی - یونانی قسطنطنیه (استانبول فعلی) را اشغال کرده بودند (۱۴۵۳م) اما این دو جهان (اروپا و شرق مسلمان) هنوز برای گفتگوی واقعی و درک فرهنگ‌های یکدیگر از هم فاصله بسیاری داشتند.

بخش دیگری از نسخه‌های خطی پس از غارت تونس، در سال ۱۵۳۵م، به دستور امپراتور شارل پنجم به کتابخانه واتیکان منتقل شد. این مجموعه شامل تعدادی نسخه ارزشمند قرآنی بر روی ولوم (پوست گوساله) است که در اسپانیا و آفریقای شمالی کتابت شده‌اند....

در قسمت دیگری از کتاب چنین آمده است: ۲۹ نسخه خطی فارسی که آنتوان لوئیس هنری پولیه (Antoine Louis Henri Polier) (۱۷۴۱ - ۱۷۹۵م) در هند فراهم آورد، در سال ۱۸۲۷م به کتابخانه ملی فرانسه رسید. پولیه پروتستان سوییسی فرانسوی الاصل بود که در سال ۱۷۸۵م همراه عمویش، پل فیلیپه - پولیه، به هند رفت. پل فیلیپه به خدمت کمپانی هند شرقی انگلیس در آمد و برادرزاده اش به کمک او، به سرعت، شغلی به دست آورد. آنتوان پولیه به عنوان نقشه‌کش شهرت یافت، به طوری که کمپانی، تعدادی نقشه به او سفارش داد؛ علاوه بر این مسئولیت مستحکم‌تر کردن برج و باروی کلکته را به او واگذار کرد. آنگاه یک حادثه جالب و پرهیجان وی را در ارتباط مستقیم و نزدیک با تمدن و فرهنگ گورکانیان هند

نسخه‌های خطی گردید.

به هر حال آنچه در جابه جای این کتاب به روشنی به چشم می‌خورد علاقه مغرب زمین، زمامداران و علمای آن سرزمین‌ها به کسب اطلاعات درباره مشرق زمین، ادیبان، فرهنگ و تمدن و دانش‌های این سرزمین‌ها به ویژه جهان اسلام است. غربی‌ها کوشیدند تا زیر و بم زندگی ما شرقی‌ها را بشناسند و باید گفت که تا حد زیادی هم در این راه موفق شدند. در مقابل متأسفانه ما تلاش در خوری در راه شناخت مغرب زمین نکردیم و زمینه‌های بسیاری از فرهنگ و تمدن آن سرزمین‌ها بر ما مجهول مانده است. بی‌شک در این نبرد نابرابر است که با هیولای تهاجم فرهنگی و نظایر آن مواجه می‌گردیم. امید است که این کتاب روشنگر جرقه‌ای برای آغاز مطالعه درباره مغرب زمین باشد.

کتاب پیدایش مجموعه‌های کتابخانه‌های اسلامی در اروپای غربی و امریکای شمالی را خانم دکتر زهرا اباضری عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی ترجمه کرده‌اند و نگارنده آن را ویرایش و مقابله نموده است و به زودی انتشارات سمت آن را منتشر خواهد کرد.

دکتر مهرداد نیکنام
کتابخانه ملی ایران

قرار داد. در ۱۷۷۳ م، نوید از ارتقا و پیشرفت در کمپانی هند شرقی انگلیس، تصمیم گرفت به خدمت وزیر اوده، نواب شجاع الدوله، که متحد بریتانیا بود، در آید. مسئولیت تقویت قلعه و دژهای وزیر در بارگاه وی واقع در فیض آباد بر عهده پولیه گذاشته شد. وی به دنبال مخالفت با جانشین شجاع الدوله یعنی آصف الدوله در سال ۱۷۷۵ م به دهلی رفت و پنج سال در خدمت شاه عالم دوم، امپراتور گورکانی بود. در ۱۷۸۰ م مجدداً با وزیر سازش پیدا کرد و به اوده بازگشت و با کمک کمپانی هند شرقی انگلیس توانست جواز سکونت در لکهنو را به دست آورد. در این زمان لکهنو داشت به مرکزی برای اروپاییان علاقه‌مند به فرهنگ و هنر گورکانیان بدل می‌گشت. پایگاه مردانی چون ریچار جانسون (Richard Johnson)، ژنرال کلود مارتن (Claude Martin)، و کلنل ژان باتیست ژانتی (Jean-Baptist Gentil). آنها علاقه شدیدی به تمدن گورکانیان، به ویژه نقاشی از خود نشان می‌دادند. پولیه به خاطر همدلی و تجربه زندگی در دربارهای هند و ایرانی سرزمین هند در دوران گورکانی مورد استقبال این افراد قرار گرفت و سرانجام توانست در لکهنو به عنوان دوستدار کتاب و گردآورنده نسخه‌های خطی شهرت یابد. ظاهراً معاصرانش خریداری دقیق می‌شناختند و مانند بسیاری دیگر از کارکنان کمپانی مأمور فراهم آوردن تابلوهای نقاشی و

